

N:o 188.

Af Herr Liss Ol. Larsson: Angående förändrade bestämmelser i fråga om skoldistrikts rättighet att för sitt skolväsende åtnjuta bidrag af statsmedel.

Kongl. Maj:ts proposition af den 3:dje i denna månad med förslag om att till statsverket indraga, eller rättare återtaga, den andel af den personliga skyddsafgiften, som genom 1844—1845 års riksdagsbeslut och Kongl. Kungörelsen den 13 Mars 1846 öfverläts på eller efterskänktes församlingarna till förmån för deras skolväsende, skall, om förslaget vinner bifall och ett understöd, som i 25 år ingått till församlingarna, hvilka mera betrakta det såsom en skattelindring än ett statsunderstöd, indrages, eller med andra ord fräntages församlingarna, för skolan verka menligt och förlamande på många ställen der man ordnat sitt skolväsende under förutsättning att få fritt disponera dessa medel för skolan, att användas på det sätt, som församlingen finner vara ändamålsenligast för ernående af det mål, som med skolan afses, utan att vara bunden af vissa vilkor och omständigheter för medlens erhållande. Vi känna alla, huru olika förhållandena i flera hänseenden äro inom de olika provinserna, ja inom de olika församlingarna i samma provins, och att, i fråga om folkundervisningen, lika lyckliga, ja ofta lyckligare resultat, genom kloka och ändamålsenliga anordningar kunna vinnas i en församling med mindre kontanta penningebidrag, mindre antal examinerade ordinarie lärare, genom att i stället använda oexaminerade lärare, hvilka innehafva ovanlig praktisk duglighet; genom en inskränktare tid för skolans verksamhet under året, der till ersättning för inskränkning i tiden flera skolor blifvit inrättade; genom inrättandet af många små- eller rotskolor, de der hafva fördelen af att kunna såsom mindre dyra spridas, om så behöfves till hvarje by, hvarigenom skolan, så att säga, kommer till barnen, hvilket otvifvelaktigt är det bästa medlet för upplysningens

befrämjande i trakter med stor areal och ringa befolkning — än en församling, som för sitt skolväsende använder större penningebelopp, flera examinerade ordinarie lärare, längre skoltid, då anordningarne för öfrigt icke äro kloka och ändamålsenliga. Erfarenheten visar att enahanda anordningar för olika skoldistrikt ingalunda gifva samma resultat, likasom den ock gifver vid handen att kostnaden för skolan, ordinarie lärares antal, eller terminernas längd icke gifva någon bestämd måttstock för bedömandet af folkundervisningens ståndpunkt inom de olika församlingarna. Följden af ett antagande af Kongl. Maj:ts förslag blifver, att en församling, som af omständigheter, de der icke kunna häfvas, ej kan uppfylla de vilkor, som föreskrifvas för erhållande af statsbidrag, går miste om allt sådant understöd, äfven om skolundervisningen befinner sig i det aldra bästa skick, då en annan församling, blott genom uppfyllandet af vilkoren, erhåller sådant understöd, äfven om undervisningen för öfrigt befinner sig i ett mindre godt skick.

Jag hade derföre trott, och tror fortfarande att det för folkundervisningens befrämjande vore bäst, om församlingarna fortfarande finge bibehålla den andel af personliga skyddsafgiften, som de under en längre följd af år fått disponera för sitt skolväsende, för att på sätt som de finna bäst befrämja undervisningen användas, hvaremot öfriga medel, som äro och kunna blifva anslagna till folkundervisningens befrämjande, torde tilldelas församlingarna, i den mån de visa sig befrämja undervisningen. Man skulle då undgå sådana missförhållanden, som inträffa om Kongl. Maj:ts förslag oförändradt bifalles, då t. ex. Wisby stift för hvarje barn i skolåldern skulle få i statsanslag omkring 2 R:dr 30 öre, under det att endast 91 öre skulle tillfalla hvarje barn inom Carlstads stift, 83 öre inom Hernösands, och 82 öre inom Calmar stift o. s. v. (se statistiska tabellerna om folkundervisningen den 31 December 1868). Om denna stora olikhet vore ej så mycket att säga, om den produkt, som vinnes af detta understöd stode i samma förhållande inom de olika stiften, som det lemnade understödet, eller med andra ord om folkundervisningen inom de respektive stiften befunde sig på ungefär samma olika ståndpunkt, som olikheten i det understöd dem tillkommer; men samma tabeller visa att så ingalunda är förhållandet, och att således detta olika belopp af understöd måste bero af andra orsaker.

Med den utbildning skolväsendet numera erhållit, och med den kontroll, som deröfver hålles af de tillförordnade inspektörerne, måtte det väl höra till sällsyntheterna, att församlingar finnas, hvilkas kostnad för skolväsendet icke uppgår till det belopp, som svarar emot den andel af personliga skyddsafgiften, som de hitintills haft sig tillerkänd; och der ett sådant missförhållande möjligen egt rum, kan det omöjligen fortfa, om inspektörerne göra hvad på dem ankommer. När för öfrigt allt understöd, utöfver den personliga skyddsaf-

giften, erhålles endast i den mån församlingarna åtaga sig ytterligare uppoffringar, tror jag att detta är en tillräcklig eggelse för de församlingar, som sjelfva vilja befrämja skolans ytterligare framgång och utveckling.

På dessa skäl vågar jag föreslå,

att Kongl. Maj:ts förslag om indragning till statsverket af den andel af personliga skyddsafgiften, som hitintills varit på församlingarna öfverlåten, *icke* måtte bifallas.

Skulle vid detta förslag icke fästas något afseende, utan Kongl. Maj:ts förslag om indragningen bifallas, så får jag, beträffande de vilkor som Kongl. Maj:t ansett lämpliga att föreskrifva för erhållande af statsanslag för ifrågasvarande skolor, göra följande erinringar.

Kongl. Maj:ts förslag att, efter en för hela riket gemensam grund, med statsmedel understödja såväl folk- som småskolelärares aflöning, har, såsom många andra af våra lagar och föreskrifter, den olägenheten att, under det samma förslag kan vara mycket godt och ändamålsenligt för en större eller mindre del af landet, är det för andra delar helt och hållet opraktiskt och omöjliggör åtkomsten af statsunderstöd, hvilket har sin orsak i de högst väsentliga olikheter i lokala och många andra förhållanden som förefinnas i vårt land. Förslaget lider jemväl af ett annat fel enligt min tanke, och det är, att möjligheten af att erhålla statsanslag endast är beroende af antalet examinerade, ordinarie lärare med lön af ett bestämdt minimum, utan att något det ringaste afseende fästes vid det goda eller dåliga skick, hvaruti folkundervisningen för öfrigt befinner sig inom de respektive församlingarna; hvaraf följer att en församling, som genom kloka och ändamålsenliga anordningar med mindre kostnad och mindre antal examinerade ordinarie lärare lyckas uppnå de lyckligaste resultat hvad undervisningen beträffar, måste skatta till, och få mindre anslag än den församling, som genom mindre goda anordningar, oakadt större kostnad och större antal sådana lärare, har sitt skolväsende i ett mycket sämre skick. Detta kan ej vara rätt, då ostridigt måste vara, att skolans förnämsta ändamål är folkupplysningen och icke tillskapandet af ordinarie tjänster åt examinerade lärare, eller att bereda församlingarna stora utgifter.

Är skolans ändamål upplysning, så måtte det äfven vara statsmakternas första pligt att se till, att detta ändamål vinnes, och att icke i första rummet sätta frågan om lärarens löneförmåner, eller om läraren är ordinarie, vikarie- rande, eller extra, examinerad eller oexaminerad, om undervisningen meddelas i åtta månader o. s. v. De olika förhållandena, som härutinnan kunna förefinnas, äro för staten likgiltiga, blott ändamålet med skolan ernås.

Man hör ofta klagas öfver våra embets- och tjänstemäns oafsättlighet, och att dessa, oakadt de visa sig olämpliga, att icke säga odugliga för tjen- *Om ordin a
rie lärar*

sten, måste bibehållas sedan de en gång erhållit ordinarie tjänst. Utan att ingå i någon närmare pröfning om, huruvida denna klagan är befogad eller ej, ligger dock så mycken sanning deri, att jag tror det vara oklokt, att, såsom ett oeftergiftigt vilkor för erhållande af statsanslag, föreskrifva att lärare skall hafva ordinarie tjänst, eller med andra ord vara oafsättliga. Vid tillsättandet af skollärare har församlingen i många fall att endast pröfva de sökandes examensbetyg, men man har mer än en gång funnit att dessa betyg, huru utmärkta de än varit, icke alltid innebära en borgen för praktisk duglighet hos innehafvaren, hvilket dock är hufvudvilkoret för en lärares duglighet och skicklighet. Icke underligt då att församlingar med sådan erfarenhet hysa en viss betänklighet vid att antaga ordinarie lärare, och i intet fall antaga sådan förr än efter ett eller flera års pröfning. Är det rätt eller billigt att en församling, som sålunda förfar med en för undervisningen ganska nyttig försigtighet vid tillsättandet af en så vigtig plats, hafvande till hufvudsak, icke den större eller mindre kostnaden, utan endast skolans fördel och bästa — skall för längre eller kortare tid gå miste om allt understöd? Såsom vilkor för erhållande af statsanslag föreslås vidare, att läraren skall vara vederbörligen examinerad. Om jag erkänner att det i regel är riktigt, att examinerade lärare användas, så gäller dock här satsen, "att ingen regel är utan undantag". I Dalarna och som jag tror på flera ställen, der af lokala och andra förhållanden små eller rot-skolor till stort antal är oundgängligt, hafva på landstingets bekostnad seminarier blifvit inrättade för bildande af småskolelärare, hvarigenom sådana erhållits, som, möjligen till någon del underlägsna de vid statens seminarier examinerade folkskolelärare i theoretisk bildning, dock inhemtat så mycket jemväl af sådan bildning, att denna, i förening med en ovanlig praktisk duglighet, gjort dem till så skickliga folkskolelärare, att den åt sådan lärare anförtrodda folkskola erhållit det högsta loford, vederbörande skolinspektör kunnat gifva, under det annan skola, med samma materiel, samma antal barn, och lika lång skolgång — eller med andra ord, under alldeles enahanda förhållanden — men med vederbörligen examinerade lärare, befinner sig i ett ganska otillfredsställande skick. Är det då rätt och billigt att för den sednare erhålles statsanslag, oaktadt de dåliga resultaten, endast därför att skolan är försedd med en examinerad lärare, under det den förra, oaktadt sina goda resultat, oaktadt det höga vitsord den erhållit af skolinspektören, får intet, eller blott det belopp som är bestämdt för småskolelärare, endast af orsak att läraren, oaktadt sin skicklighet, icke har samma examensbetyg som den förra? Nej, låt äfven skolor med oexaminerade lärare erhålla samma understöd af staten, som de med examinerade lärare, när med vederbörande skolinspektörs intyg styrkes att skolan uppfyller sitt ändamål såsom folkskola!

Om examinerade lärare.

Någon fara för att lägga en sådan makt i händerna på inspektörerna

förefinnes lika litet i detta fall, som i det att, enligt Kongl. Maj:ts förslag, det är på grund af hans vitsord, som statsmedlen få uppbäras, äfven der examinerade lärare äro anställda.

För erhållande af understöd stadgas vidare, att läraren skall undervisa minst åtta månader af året.

De församlingar, som af omständigheter, hvilka ej af församlingen kunna häfvas, icke kunna anordna så lång undervisningstid under året, dessa skulle således gå i mistning af *allt* understöd. I en sådan olycklig ställning skulle en betydlig del af Dalarne komma — måhända äfven flera orter — der en stor del af befolkningen under mer än en tredjedel af året vistas i sina så kallade fåbodrar, belägna ofta nog flera mil in i skogarne. Man har derföre med rätt kännbara kostnader inrättat flera skolor, för att genom det större antalet af skolor ersätta den förlust som uppkommer genom en till sex à sju månader inskränkt undervisningstid. Det synes mig obilligt, om församlingar i sådan belägenhet skall gå i mistning af *allt* understöd; man kan möjligen invända att sådana förhållanden endast äro enstaka fall, men jag tror, att en orättvisa, begången endast emot några få, är lika litet ursäktlig, som när den drabbar flera. Denna nu påpekade olägenhet kan lätt afhjelpas derigenom, att den tid, under hvilken läraren så i folk- som småskolan ovilkorligt måste hafva undervisningsskyldighet, nedsättes från af Kongl. Maj:t föreslagna åtta, till sex månader; stadgades derjemte, att för hvarje öfverskjutande månad något ytterligare understöd skulle erhållas, utöfver det belopp som blifver fastställt för sex månaders undervisningstid, så torde man i detta fall komma rättvisan ganska nära. Någon väsentlig olägenhet kan ej vara förknippad med ett sådant anordnande, ty församlingarna torde väl lika lätt kunna styrka, och inspektören vitsorda förhållandet, så i ena som andra fallet.

Om undervisningstiden i folk- och småskolan.

Hvad jag här ofvan anfört beträffande undervisningstiden, gäller äfven rörande småskolan. Men i fråga om småskolan förekommer derjemte den anmärkningsvärda omständigheten, att, då Kongl. Maj:t föreslagit att staten skall betala *hälften* af den kontanta lön som församlingen består folkskoleläraren, så föreslås, utan att derföre anföras några motiv, att, såsom understöd till aflöning åt småskolelärare, staten anslår endast *en tredjedel* af den för småskolelärare beräknade kontanta lön. Man skall måhända till stöd härför anföras, att, då folkskoleläraren förutom den kontanta lönen har husrum, vedbrand och kofoder, så uppgår det belopp staten lemna icke till hälften af den kostnad församlingen får vidkännas. Jag erkänner riktigheten af ett sådant påstående, men detta skäl gäller lika mycket småskolans som folkskolans lärare.

Visserligen förefinnes ej någon föreskrift derom, att de förre skola, utom den kontanta lönen, åtnjuta husrum, vedbrand och kofoder, men det faller utaf sig sjelft, att desse, lika litet som folkskoleläraren, kunna vara utan husrum och

vedbrand. Och om man antager, på sätt Kongl. Maj:t jemväl synes ha beräknat, i fråga om den kontanta lönen, att nära tre småskolor svara emot en folkskola, så är det väl tydligt och klart, att anskaffandet af husrum och vedbrand för *tre* småskolelärare kräfver en lika stor om icke större kostnad än sammanlagda kostnaden för så väl husrum och vedbrand som kofoder för *en* folkskolelärare.

Mig synes derföre, som inga skäl tala för den föreslagna olikheten i anslagsbeloppet, utan att staten, äfven då det gäller småskoleläraren, bör understödja, med i proportionsvis samma belopp af den kontanta aflöningen, som då det gäller folkskoleläraren, ty i motsatt fall komma de folkrikare och mera tätt befolkade orterna, der småskolan lättare kan undvaras, att erhålla proportionsvis mera statsanslag, på bekostnad af de orter som äro mera glest befolkade, och som i följd deraf måste inrätta flera småskolor, ett förhållande som styrkes af förut åberopade statistik öfver folkskolorna pag. X. Då derjemte småskolan är alldeles nödvändig, om folkskolan, genom att blifva befriad från nybörjare, skall kunna lyfta sig till någon högre ståndpunkt, och härtill lägges att småskolorna på flera ställen, der, i anseende till församlingarnas stora arealinnehåll, folkskolan icke utan stor kostnad och olägenhet kan besökas af alla barn, den förra är så ordnad, att undervisning meddelas i alla folkskolans läroämnen, och så, att folkskolestadgans minimikunskap der kan inläras, hvarigenom dessa på sätt och vis ersätta folkskolan — så synes billighet fordra, att dessa båda slags skolor erhålla lika understöd i proportion till hvarandras kostnad. Något bestämdt formuleradt förslag tilltror jag mig icke att kunna framlägga, men af hvad jag anfört framgår, att mitt yrkande går ut på, att vid bestämmande af de vilkor, emot hvars uppfyllande skoldistrikt må åtnjuta bidrag af statsmedel, Riksdagen måtte besluta sådan förändring uti det af Kongl. Maj:t i ämnet framlagda förslag:

att statsmedel må bekommas jemväl af det skoldistrikt, der den examinerade folkskoleläraren icke innehar sin tjänst såsom ordinarie lärare;

att skoldistrikt, som för sin folkskola begagnar oexaminerad lärare, må vara berättigad till samma bidrag af statsmedel, som den förra, då med vederbörande skolinspektörs intyg styrkes, att sådan skola *fullt* motsvarar folkskola med examinerad lärare;

att undervisningstiden, för såväl folk- som småskolan, nedsettes från af Kongl. Maj:t föreslagna *åtta* till *sex* månader såsom det minsta för hvilket statsbidrag må erhållas;

att, såsom bidrag till aflönande af småskolelärare, statsmedel må lemnas till lika belopp, som för folkskolelärare, i proportion till det minimum af kontant lön, som Riksdagen antager för hvardera läraren.

För den händelse Kongl. Maj:ts förslag oförändradt bifalles, får jag föreslå följande tillägg:

åt Kongl. Maj:t öfverlemnas, att i förekommande fall pröfva, om från dessa allmänna vilkor någon afvikelse må ega rum.

Om remiss häraf till Stats-Utskottet, för att der behandlas i sammanhang med den Kongl. Propositionen i ämnet, anhålles.

Stockholm den 18 Februari 1871.

Liss Ol. Larsson.

Häruti instämma:

J. E. Eriksson, C. Johanson.
från Dalarne.
